

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.пс.н. Ирина Зиновиева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Върху дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен “Доктор” по професионално направление: „Психология”, шифър 3.2, в научна област „Социални и правни науки”, Научна специалност: Психология („Психология на здравето“)

Автор на дисертационния труд: Виктория Венциславова Евлогиева, докторант в Катедра „Обща, експериментална, развитийна и здравна психология“, Философски факултет, Софийски Университет „Св. Кл. Охридски“, научен ръководител: проф. д.пс.н. Соня Методиева Карабелъова

Тема на дисертационния труд: Страх от разкриване на некомпетентността - психологически аспекти на синдрома импостър

Информация за кандидата

Виктория Евлогиева е завършила бакалавърска степен в Софийския университет „Св. Кл. Охридски“ (СУ) в специалност „Психология“ (2014), където продължава обучението си и завършва „Клинична психология“ (2017). През 2018 г. е зачислена като редовен докторант в Катедра „Обща, експериментална, развитийна и здравна психология“. Придобива и редица сертификати за диагностика с тестове като MMPI – 2, NEO PI-R и NEO FFI, Тест за оценка на пригодността за работа на високо рискови позиции и др.

Представеният за защита дисертационен труд е разработен и успешно е преминал защита през Катедра ОЕРЗП в рамките на тригодишния период на докторантурата, което свидетелства за висока степен на организираност, съвестност в работата и въввлеченост в научното изследване.

Дисертантката се отличава с висока работоспособност, за което свидетелства и консултантската ѝ работата в областта на човешките ресурси за компанията „Прометрикс“. На доброволни начала подпомага жени, пострадали от насилие.

Актуалност на проблематиката на дисертационния труд

В съвременната епоха високата конкуренцията се пренася от професионалната сфера в практически всички сфери на живота. Човек се оказва под натиск на постоянно повишаващи се изисквания - в работата, в обучението, в личните отношения. Социалните медии също създават среда, в която хората се конкурират повече или по-малко осъзнато за всевъзможни неща от ежедневието. Във всички тези участия се очаква да се постига успех. Успехът се превръща в нещо тривиално, което другите изглежда да постигат и което изглежда лесно. Човек започва да разглежда себе си като задължен да постига успех и то непрекъснато.

Точно тези промени са във фокуса на дисертацията на Виктория Евлогиева. Докторантката подчертава, че такава среда създава възможност за обвързване на самооценката предимно с постиженията и че такива послания се отправят и от редица институции на обществото - работодателите към своите служители, родителите към децата, образователната система към учениците и студентите. Но хората имат своите ограничения, те трудно могат да издържат на този ритъм на постижения. Това може да доведе до съмнения в собствената компетентност, до неспособност човек да се радва на постигнатите успехи. Така се открива възможност за развитие и разпространение на феномена импостър, върху който е съсредоточена дисертацията.

Терминът е въведен от Кленс и Аймис (Clance & Imes, 1978). Става въпрос за емоционални, когнитивни и поведенчески аспекти на вътрешния свят у хора с високи постижения, които изпитват натраплив страх, че другите ще разкрият колко те са всъщност некомпетентни, просто успяват умело да манипулират впечатленията на другите и да ги заблудят за интелигентността и уменията си.

Въпреки актуалността на проблема и факта, че води началото си преди повече от четири десетилетия, научните изследвания за този феномен и неговите последствия за психиката са все още сравнително малко и това придава допълнителна ценност на тематиката на дисертационния труд.

Терминология

Адаптирането на понятия от други езици е доста труден и отговорен процес. Докторантката аргументира своя избор да използва за централното понятие на дисертацията вместо превод директна заемка от английски по следния начин: На английски език думата *impostor* означава представям се за някой друг или за такъв, какъвто не съм. Тя носи конотацията на измамник или лъжец. При изучавания феномен, обаче, става въпрос за реално постижение, за действително притежавани интелигентност и умения, за реално прилагани усилия, като единствено самооценката е тази, която ги отрича. Тоест, не става въпрос за измама, каквото е съдържанието на английската дума. За да не става подвеждане при употребата на думата, докторантката използва термина на български език с английското словосъчетание *феномен импостър*. Този подход изглежда в голяма степен убедителен, но все пак е добре да се помисли за български еквивалент.

Теоретичен модел, цел и задачи на дисертацията

Теоретичният модел е извлечен на основата на прегледа на литературата и е подробно аргументиран. В ролята на независими променливи са поставени личностните характеристики невротизъм, екстраверсия, съзнателност, перфекционизъм, както и мотивационните променливи страх от провал, страх от успех и социална желателност. Зависимата променлива е една – феноменът импостър.

В следващ етап на развитието на теоретичния модел са включени медиаторни ефекти – взаимоотношенията между личностните характеристики и феноменът импостър се предполага да са опосредствани от страха от успех и страха от провал.

В работата подробно са представени основната цел, хипотезите и задачите, свързани с тях.

Основният въпрос, който си поставя дисертационният труд, е взаимодействието на феномена импостър с различни личностни характеристики и мотивационни тенденции, изброени по-горе. Хипотезите са в три направления: а) наличие на диференциращи ефекти на демографски показатели като пол, възраст, образование, равнище в служебната йерархия

по отношение на феномена импостър; б) връзки и предиктивни възможности на личностните характеристики по отношение на феномена импостър; в) медиаторни ефекти.

Структура на дисертацията

Дисертацията е с обем от 173 страници, включващи основен текст от 167 страници, илюстриран с 11 таблици, 24 фигури и приложение, което съдържа инструментариума на изследването. Използвана е внушителна по обем литература - 344 източника, от които 333 заглавия на английски език и 11 заглавия на български език.

Текстът на дисертационния труд се състои от следните части: въведение, две глави (теоретичен обзор и емпиричното изследване), заключение, литература и приложение.

В първа глава се обсъждат основните концепти. В началото подробно е представен феноменът импостър. Анализът започва с описание на същността, компонентите и цикъла на развитието, както и механизмите за поддържането и разпространението му. Обръща се внимание на основните изследователски подходи при неговото изучаване и на методите за диагностика. Представени са налични данни за връзките на сходни с основния феномен аспекти на психичното като страх от успех, страх от провал, социална желателност. Отделни части на теоретичния обзор са посветени и на личностните черти от модела на „големите 5“ и перфекционизма, като са разгледани и отношенията с феномена импостър.

Втора глава е посветена на обсъждането на емпиричното изследване. Представени са създадения от докторантката теоретичен модел, който е подробно обоснован, целта, хипотезите и избраните методи на изследване, както и резултатите от емпиричното изследване, в което са взели участие 609 лица.

Методология на изследването

Методиката в основното изследване е съставена от пет въпросника: Скала за оценка на феномена импостър (CIPS - Clance, 1985); Въпросник за

личностните характеристики, основан на модел „големите 5“ – кратка версия (NEO FFI, адаптация на Николай Николов и екипа на ОС България); Въпросник за оценка на страха от провал (PFAI – Conroy, 2001); Мултидименсионална скала за оценка на перфекционизма на Фрост (FMPS - Frost, Marten, Lahart, & Rosenblate, 1990); Скала за оценка на страха от успех (Zuckerman & Allison, 1976). Към тях е прибавена и една скала от Личностния въпросник на Х. Айзенк (EPQ – Eysenk & Eysenk, 1975) - за социална желателност. Въпросниците за измерване на феномена импостър, на страха от провал, страха от успех и на перфекционизма се използват за първи път в България и са стандартизирани от докторантката за българския културен контекст.

Събраните данни са подложени на статистическа обработка, която включва описателни методи (честотен анализ), дисперсионен анализ, класически факторен анализ по метода на главните компоненти и потвърждаващ факторен анализ, оценка на вътрешна консистентност на скали чрез изчисляване на алфа на Кронбах, корелационен, регресионен и медиаторен анализ. Статистическата обработка е извършена със статистически софтуерен пакет – IBM SPSS – 20.

Това идва да покаже, че за дисертационния период докторантката е съумяла да овладее много широк арсенал от методи, техники и програми, които дават добра основа за бъдещо научно развитие в конкурентния съвременен научен свят.

Считам, че докторантката притежава много добра теоретична и методична подготовка. Работата ѝ прави впечатление с добре обмисленото и организирано научно изследване, в което са получени много и съществени резултати. Изложението е стегнато и ясно. Представените обсъждания са задълбочени и адекватни на получените резултати.

Автореферат

Авторефератът представя адекватно структурата, логиката и постиженията на дисертационния труд. Дава ясна и сравнително подробна представа за работата.

Публикации

По темата на дисертацията са направени две публикации на международни научни конференции – една на английски и една на български език. И двете участия са с пълни текстове в сборника от доклади на конференциите.

Приноси на дисертационния труд

Приемам формулировките на приносите, формулирани от докторантката в автореферата, и смятам, че те правилно интерпретират получените резултати.

В резултат на пълноценната изследователска работа докторантката достига до резултати, които дават възможност да формулира редица изводи и приноси, за които тя има основателните претенции за оригиналност. По-важните от тях са свързани с:

Дисертантката поставя под въпрос оригиналната факторна структура на адаптираните за българския културен контекст въпросници, както и на вътрешната структура на самите феномени, които те измерват. Това се отнася в най-висока степен до феномена импостър, за който получените резултати убедително сочат към многофакторна структура. За въпросника, създаден от Кленс, Виктория Евлогиева получава три-фасетно решение: обезценяване на успеха, късмет и съмнение в себе си – резултат сходен с данните от предишни автори. С това дисертацията допринася за изясняване на въпроса в международна дискусия.

Друг приносен момент е създаването на добре обмислена концептуална мрежа за прецизирано разбиране на феномена импостър, като се изучават връзките със сходни, но съдържателно различаващи се феномени като перфекционизъм, страх от успех и страх от провал (за което свидетелстват и получените корелациите между тях и фасетите на феномена импостър - те са от порядъка от 0,2 до 0,5).

Разкриването на медиаторната роля на страха от успех и страха от провал в отношенията между личностните характеристики и феномена импостър също представлява оригинален резултат.

Направена е първична адаптация на методика за оценка на феномена импостър в българския социокултурен контекст. Получените психометричните характеристики я представят като надежден инструмент, който успешно може да се включи в българската изследователска практика. Това се отнася и до други три методики - Въпросник за оценка на страха от провал (PFAI – Congou, 2001), Мултидименционална скала за оценка на перфекционизма на Фрост (FMPS - Frost, Marten, Lahart, & Rosenblate, 1990) и Скала за оценка на страха от успех (Zuckerman & Allison, 1976).

Всичко това води до заключението, че резултатите позволяват да се обогатят съществуващите теоретични модели за феномена импостър, разкривайки медиаторни връзки между проучваните феномени, както и да се уточни вътрешната структурна на методиките, използвани за измерването не само на феномена импостър, но и на редица сходни конструкти.

Установените в емпиричното изследване данни могат да се прилагат в диагностични и подпомагащи дейности по отношение на лица, които трудно приемат своите успехи и въпреки своите множество постижения се оценяват като некомпетентни и мамещи другите по отношение на своите възможности.

Заключение

Обемът на извършената работа е внушителен, направени са много теоретични и емпирични анализи, резултатите са представени по много добър начин. Получени са интересни резултати, които са предпоставка за бъдещи разработки. Изработването и оформянето на дисертационния труд, включващо представянето на резултатите, тяхното дискутиране и илюстративния материал ми дават основание да смятам, че в процеса на докторантурата Виктория Евлогиева е придобила теоретични знания и практически умения съответстващи на докторската степен.

Като се основавам на оригиналните резултати, които според моите познания са получени за първи път в България, на широкия спектър от овладени от докторантката методи и техники за емпирични психологически изследвания и статистически методи за обработка на резултати, с

настоящата рецензия давам убедено своята подкрепа за дисертацията и смятам, че на Виктория Венциславова Евлогиева трябва да се даде образователната и научна степен “ДОКТОР” в Професионално направление 3.2 „Психология”, научна специалност „Психология на здравето“.

гр. София,

3 април 2021 г.

проф. д.пс.н. Ирина Зиновиева